

UDK 37

ISSN 2545 - 4439
ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

EDUCATION

Vol. 38.2

KIJ

Vol. 38

No. 2

pp. 309 - 510

Skopje 2020

Global Impact & Quality Factor 1.822 (2017) <http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 38.2**

March, 2020

**INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE**

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 38.2

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milka Zdravkovska PhD, Drago Cvijanovic PhD, Predrag Trajković PhD, Lazar Stosic PhD, Krasimira Staneva PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Daniela Todorova PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Zoran Srzentić PhD, Sinisa Opic PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 38.2

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (N. Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (N. Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Faculty of economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aneta Mijoska PhD, Faculty of Dentistry, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Artan Nimani PhD, Rector, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Darijo Jerkovic PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Daniela Todorova PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)

- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Ibrahim Obhodjas PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Blazhevski, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Petkov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jamila Jaganjac PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Krasimira Staneva PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)

- Prof. Łukasz Tomczyk PhD, Pedagogical University of Cracow (Poland)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lulzim Zeneli PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N.Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Marija Magdinceva – Shopova PhD, Faculty of tourism and business logistics, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mitko Kotochevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Marijan Tanushevski PhD, Macedonian Scientific Society, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedžad Korajlic PhD, Dean, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Nonka Mateva PhD, Medical University, Plovdiv (Bulgaria)

- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Nano Ruzhin PhD, Faculty of Law, FON University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rossana Piccolo PhD, Università degli studi della Campania - Luigi Vanvitelli (Italy)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Rumen Tomov PhD, Rector, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski PhD, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N. Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Temelko Risteski PhD, Faculty of Law, FON University, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorcka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Vojislav Babic PhD, Institute of Sociology, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Vjollca Dibra PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 63 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CONTENTS

INTERACTION OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH PARENTS - A KEY FACTOR FOR THE FORMATION OF SOCIAL COMPETENCES IN ADOLESCENTS	323
Sylvia Marushkina.....	323
INTERCULTURAL EDUCATION IN NORTH MACEDONIA: CHALLENGES AND PERSPECTIVES	329
Natka Jankova Alagjozovska.....	329
THE ROLES AND FEATURES OF SONGS IN EARLY ENGLISH LEARNING	335
Ivana Paula Gortan-Carlin	335
Gordana Dobravac.....	335
INNOVATIONS IN BULGARIAN EDUCATION	343
Venelin Terziev	343
Ivelina Dacheva	343
APPLICATION OF DIDACTIC METHODS AND DIDACTIC PROCEDURES IN THE EDUCATIONAL PRACTICE.....	349
Gjorgina Kjimova.....	349
APPLICATION OF PORTFOLIO IN THE PROCESS OF ASSESSING THE STUDENT'S ACHIEVEMENTS	355
Arbresha Zenki-Dalipi.....	355
USING HUMOR FOR EDUCATIONAL PURPOSES: FROM LAUGHTER TO KNOWLEDGE.....	361
Saša Stepanović	361
Vladimir Ilić	361
THE DIGITAL COMPETENCE OF THE PRIMARY TEACHER.....	367
Violeta Kyurkchiyska.....	367
MOBILE PHONE UTILIZATION IN HOMEWORK WITH HIGH SCHOOL STUDENTS	373
Nezir Halilović	373
TEACHERS ATTITUDES TOWARDS ACHIEVING THE KNOWLEDGE RELATED TO USING COMPUTERS IN THE CLASSROOM	379
Aleksandra Bašić	379
TECHNOLOGIES THAT ENHANCE THE EDUCATION OF STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES	385
Batije Shefketi	385
IMPLEMENTATION OF AN INNOVATIVE TRAINING MODEL IN BULGARIAN EDUCATION	391
Ivelina Dacheva	391
ACTIVE LISTENING IN THE EDUCATIONAL PRACTICE - CONDITIONS AND PROBLEMS ...	395
Irena Kitanova	395
ARRANGING A PUZZLE IN THIRD-GRADE HUMAN AND COMMUNITY EDUCATION	401
Krasimira Nikolova	401
DEFICITS IN THE MATHEMATICAL KNOWLEDGE OF THE TWO GRADE PUPILS - PREREQUISITES FOR EARLY DISMISSAL FROM SCHOOL	407
Valentina Chileva	407
DIFFERENCES IN THE STRUCTURE OF COGNITIVE CHARACTERISTICS OF FEMALE AND MALE STUDENTS OF THE SECONDARY SCHOOL IN ARILJE	415
Ranko Davidović	415
MUSICAL EDUCATIONAL CONTENT - OPPORTUNITIES FOR STIMULATING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FIRST-GRADERS	421
Vasilena Spasova.....	421

THE COLLECTIONS IN THE MUSIC TEXTBOOKS FOR THE GENERAL EDUCATION SCHOOL IN BULGARIA.....	427
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva.....	427
APPROACHES TO TEACHING FAIRY TALES.....	431
Merita Banjica	431
LITERARY WORK AS A GENOCIDE INSPIRATOR (MORAL CHALLENGES IN EDUCATIONAL CURRICULUM).....	437
Suada A. Džogović	437
HOW PARENTS' BACKGROUND AND ATTITUDE INFLUENCES CHILDREN'S MOTIVATION AT SCHOOL (EDUCATIONALLY) AND ENGLISH LANGUAGE LEARNING	443
Simona Serafimovska	443
TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AS A CONDITION FOR IMPROVEMENTS IN THE EDUCATION PROCESS OF CHILDREN WITH DISABILITIES	449
Valentina Miskova Kenkova	449
Jagoda Jovevska	449
HOW ACTIVE HEARING IS NECESSARY IN THE TEACHING PROCESS	453
Irena Kitanova	453
THE CREATIVE ACTIVITY OF THE TESTING OF THE BULGARIAN TRAINING TESTS AND THE LITERATURE IN THE PRIMARY SCHOOL	459
Iva Andonova Stamenova.....	459
MOTIVATION FOR EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL INTERACTIVITY	471
Nicola Vakrilov	471
Maria Bojkova	471
Nina Becheva.....	471
Gergana Pavlova.....	471
Penka Kruchkova.....	471
Raina Petrova.....	471
Zoia Koleva	471
Petar Atanasov	471
ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE CLASS TIME.....	477
Lyuben Vitanov	477
ECOLOGICAL ACTIVITIES IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS	485
Aleksandar Vukanović	485
Aleksandra Vreča	485
CHALLENGES FOR TUTORS TEACHING ”PHYSICAL EDUCATION AND SPORT” AT MEDICAL UNIVERSITY - PLOVDIV	493
Kiril Kableshkov.....	493
Todor Stoev	493
RELATION OF FUNCTIONAL ABILITY WITH SPRINTING SPEED OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	497
Dušan Mićović.....	497
DESIGN EXERCISES IN PRESCHOOL CHILDREN	503
Miloš Nikolić.....	503

ACTIVE LISTENING IN THE EDUCATIONAL PRACTICE - CONDITIONS AND PROBLEMS

Irena Kitanova

Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, R.N. Macedonia,

irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: Conversations, communication, and relationships in the family and in schools are factors in the upbringing and education, as well as the behavior of students in life. They have changed during the development of teaching, because today, modern teaching treats students as subjects in the classroom, not only formally but as a functional one, with teachers and students building mutual trust, love and sincerity. , partner relationships, mutual help and respect, but at the same time taking into account the needs and desires of the students. Active listening, as a process, is especially important for the educational process. Mastering students' listening skills is crucial to understanding the messages they receive during the teaching process, to understand them and to assist them in the learning and teaching process. No matter what the skill of listening is a basic and universal occurrence, the educational process needs to be adapted to the students (if they are a target group of recipients) to make teaching more efficient and successful, just as certain skills and knowledge are needed any other. The use, only of innate listening skills, is often insufficient to successfully establish the correct interaction between teachers and students on which the learning process depends.

Keywords: situations, problems, teaching, educational practice, active listening.

АКТИВНОТО СЛУШАЊЕ ВО ВОСПИТНО ОБРАЗОВНАТА ПРАКТИКА КАЈ НАС – СОСТОЈБИ И ПРОБЛЕМИ

Ирена Китанова

Факултет за образовни науки, Универзитет "Гоце Делчев", Штип, Р.С. Македонија

irena.kitanova@ugd.edu.mk

Абстракт: Разговорите, комуникацијата и односите во семејството и во училиштата претставуваат фактори во воспитанието и образованието, како и во однесувањето на учениците во животот. Тие во текот на развојот на наставата се менувале, затоа што денес, современата настава ги третира учениците како субјекти во наставата, и тоа не само од формален аспект туку од функционален, при што наставниците и учениците, заедно, градат меѓусебна доверба, љубов и искреност, партнерски однос, меѓусебно помагање и почитување, но истовремено се внимава и на потребите и желбите на учениците. Активното слушање, како процес, е особено важен за воспитно – образовниот процес. Совладувањето на вештината на слушањето кај учениците е од круцијално значење за разбирање на пораките кои ги примаат во текот на наставниот процес, за нивно сфаќање и помагање во процесот на учење и поучување. Без разлика што вештината на слушањето претставува базична и универзална појава, воспитно – образовниот процес треба да се приспособи на учениците (доколку тие се целна група на реципиенти) за да биде поефикасна и поуспешна наставата, исто како што се потребни одредени вештини и знаења за што било друго. Користењето, само на вродените способности за слушање, често се недоволни за успешно воспоставување правилен интеракциски однос помеѓу наставниците и учениците, од кој зависи процесот на учење.

Клучни зборови: состојби, проблеми, настава, образовна практика, активно слушање.

Наставата која е базирана на современата педагошка комуникација во голема мерка се разликува од досегашните традиционални стереотипи, кога наставниците ги утврдуваа целите за работа, ја предаваа наставната содржина и даваа задачи на учениците, а обврските на учениците беа само да слушаат и да ги извршуваат барањата кои ги поставил наставникот. Денешните функции на комуникацијата во наставата, кои ги реализираат наставниците и учениците се истовремени, меѓусебни и неразделиви¹⁸:

- А) Процедурални функции
- Б) Интерперсонални функции

---

¹⁸ Сузић, (2003, стр. 257.

В) Функции за јакнење свест за себе

Од аспект на овој труд, интересно би било да ги елаборираме интерперсоналните функции и функциите за јакнење на свеста за себе.

Интерперсоналните функции претставуваат:

- ⇒ Воспоставување норми: усогласување на правилата и нормите на однесување во текот на комуникацијата во наставата, укажување на непродуктивни и непристојни однесувања.
- ⇒ Помагање (фасилитација): помош на поединци за активно учество, сугерирање и контрола на редот во дискусиите, поттикнување различни ставови и мислења.
- ⇒ Поддршка: уважување на различни мислења, пренесување водство на активностите на учениците, толеранција на емоционалните испади на одделни ученици или на други страни.
- ⇒ Хармонизација: намалување на тензии при некое несложување, сугерирање компромиси или алтернативни решенија, користење на интерперсоналните сили на групата или на други учесници во комуникацијата.
- ⇒ Создавање соодветна социоемоционална клима; употреба на хумор, уфрлување шеги и создавање пријатна атмосфера.
- ⇒ Драматизација: играње улоги, поттикнување на фантазија, истакнување на некој контраст и некоја необичност.
- ⇒ Солидарност: поддршка и помош на послабите ученици, разбирање за маните и слабостите, јакнење на групната и интерперсонална кохезија.

Функциите кои ја јакнат свеста за себе претставуваат:

- ⇒ Самосознание: јакнење на сознанието за себе, „ЈАС“ во огледало – (како другите ме гледаат), свест за социјалното јас.
- ⇒ Самореализација: комуникација за социјалниот аспект, за учење со општење во околината, за дружење со другите луѓе.
- ⇒ Самоактуализација: комуникација за прифаќање на себеси, другите и природата, желба за помагање, комуникација за љубопитност и креативност.
- ⇒ Самовреднување: евалуација на сопствените својства и постапки, евалуација на сопствените способности за комуницирање, реално и идеално ЈАС.

И покрај констатацијата за важноста која ѝ се придава на комуникацијата и на изучувањето на комуникациските вештини, меѓу кои е и активното слушање, во воспитно-образовната практика во основните училишта во нашата земја, сепак таа не ги задоволува потребите на успешната комуникација меѓу комуникациските субјекти во училиштата, особено на релација наставник – ученик. Голем број наставници не поседуваат или воопшто не знаат како да ги употребат комуникациските вештини во прав момент. Се поставува прашањето дали наставниците се воопшто свесни дека не поседуваат или пак имаат помалку развиени комуникациски вештини. Дали нашите институции кои продуцираат наставнички кадар посветуваат доволно внимание на ова толку важно прашање?

Моето искуство, како и искуство на неколку наставници – ментори, кои работеле на едукацијата на наставниците, укажуваат дека фактичката состојба во нашата земја ни покажува слика каде наставниците поголемото време го минуваат во говорене, без притоа да слушаат што мислат, говорат или знаат учениците. Во поголем број случаи е присутна оваа појава, со најчест изговор дека во училишната има преголем број ученици. Оваа појава се јавува поради неможноста, односно неоспособеноста на наставниците за активно слушање. За учениците да се оспособат за активно слушање, оној што ги учи треба да знае на кој начин, како да ги оспособи и тоа да го практикува во секојдневниот живот.

Применувањето на фронтално-предавачката форма на презентирање, исто така, ги намалува можностите за активно вклучување на учениците во воспитно образовниот процес генерално, а со тоа и во процесот на активното слушање. Тоа подразбира недоволно разбирање на пораките од страна на учениците, недоволно знаења и оневозможување за развивање на истите од комуникациски аспект. Применувајќи ја фронталната форма на работа, наставниците најчесто се обраќаат и се разбрани само од една група ученици. Со фронталната форма, едноставно, нема можност за диференциран приод во наставата, а со тоа и за задоволување на специфичните потреби на одредени ученици. За илустрација, обраќањето на наставникот со одредени употребени зборови кон сите ученици, не мора да значи дека сите ученици го разбираат, а воедно тој и не може да има увид во тоа. Кога поставува прашања, оние ученици кои не ги разбрале пораките на наставникот (поради...) се ставени во инфериорна положба во однос на другите. Оваа негативна појава, не само што ја оневозможува реализацијата на наставните цели, кои ги поставува наставникот туку ги фрустрира учениците и не им дава шанса за понатамошно учење и развој.

Исто така, секојдневната наставна пракса, сè уште укажува на појава на авторитативни комуникациски стилови во наставата, од наставникот. И покрај тоа што констатиравме дека современите тенденции на наставата се движат во правец на субјективизирање на индивидуите во училиштата, дискутабилно е дали со примена на овој комуникациски стил се задоволуваат овие потреби. Наставниците најчесто, во „трка со времето“ на часот, не им дозволуваат на учениците слободно да се однесуваат, да поставуваат прашања и да ги искажуваат своите мисли. Токму од тие причини, честа е состојбата учениците да се во улога само на пасивни, формални, слушатели. За да се отклонат овие круцијални недостатоци, наставниците мора да ја сфатат својата улога на воспитувачи, пред сè, а не само на едукатори (која исто така ги има овие потреби). Формалното пренесување пораки, односно информации за учениците, а без притоа да се добие повратна информација за стекнатите знаења и способности на учениците, како и без изградена мотивациона индивидуална стратегија, го одведува во прашање процесот на учење од учениците. Се разбира, оваа негативна појава е присутна, но не насекаде и секогаш, туку повремено, во одредени училишта, кај одредени наставници.

Друга дисхармонија која е присутна во нашите училишта е неусогласеноста, поточно непознавањето на различните видови на вербално и невербално изразување, што претходно го констатиравме, а е исто така важна алка во процесот на активното слушање на учениците. Оваа неусогласеност влијае на сите аспекти во комуникативниот процес: на односот помеѓу соговорниците, на разбирањето на испратените пораки, како и на активното слушање и повратната информација која е неопходна во наставниот процес, бидејќи повратните информации овозможуваат контрола на процесуирањето на испратената порака и интеракцијата помеѓу соговорниците.

Активности кои го попречуваат активното слушање на слушателите, односно учениците кои треба да научат дека никако не смеат да ги практикуваат додека се на час, се следните:

- ⇒ пренасочување или наметнување некоја друга тема, додека наставникот зборува,
- ⇒ Проценување и вреднување на слушнатото додека трае процесот на слушање,
- ⇒ Непочитување на чувствата на наставникот или соученикот, доколку е ставен во улога на комуникатор,
- ⇒ Непростојно однесување.

Сето ова укажува дека пред наставниците и учениците се поставуваат современи, сè поголеми барања за социјална чувствителност и за развивање на комуникациските вештини и нивната примена, особено во односите на наставниците со учениците, и секако, се истакнува влијанието на соодветна комуникација меѓу учениците во наставата.

Потенцирањето на потребата од познавање на комуникациските вештини однаставниците (само наставник кој знае, умее да пренесе и на учениците) кои се значајни за активното слушање на учениците во наставата, се базира на неколку причини:

1. Наставниците покажуваат поголем интерес и грижа за учениците,
2. Води кон поголема информираност за наставникот или за одредена ситуација,
3. Ја поттикнува понатамошната конструктивна комуникација,
4. Води до поголема соработка и подобро решавање на проблеми меѓу наставниците и учениците кои сметаат дека недоволно го разбрале слушнатото,
5. Ги смирува сите комуникациски субјекти и создава пријатна училишна клима,
6. Ги подобрува односите помеѓу наставниците и учениците,
7. Ги поттикнува сите за понатамошно активно слушање.

Развиените вештини за активното слушање им овозможуваат и на наставниците и на учениците да се чувствуваат пријатно, да имаат доверба едни во други и многу полесно да го искажат она што навистина сакале да го кажат. На крајот на краиштата, доколку не се обезбеди активно слушање, не може да стане збор за активна комуникација. Тогаш се поставува прашањето зошто комуницираме. Активната комуникација во воспитно – образовниот процес е невозможна доколку не се обезбеди активно слушање. Учениците мора да научат како активно да се вклучуваат во процесот на комуникацијата и како активно да слушаат. За таа цел, ќе предложиме неколку приоритетни услови за комуникацијата во наставата, кои го условуваат восприемањето на наставните содржини од учениците:

- ✓ Отвореност на сите сетила – разновидност во наставата, со примена на различни наставни средства, форми за работа
- ✓ Когнитивна вклученост - планирање активности за слушателите, односно за учениците кои го поттикнуваат когнитивниот развој,
- ✓ Емоционална усогласеност – усогласеност на наставникот и учениците во однос на нивната психичка состојба, добро расположение, употреба на соодветни зборови

✓ Активно учество – диференциран приод во наставата.
Советите за активното слушање во наставата кои ги предлагаме се претставени во графичкиот приказ бр.1.

Графички приказ бр.1: Совети кои треба да ги практикуваат активните слушатели

Живеејќи во свет во кој многу малку се слуша, а сето тоа негативно се рефлектира врз учениците, добродојдени се сите совети како и стекнати искуства за да можеме да го применуваме процесот на активно слушање. Светот на технологија, на мобилна телефонија во кој вербалната комуникација е сведена на минимум, бара наставниците во училиштата да го даваат својот максимум за да во иднина немаме “неми ученици”.

ЛИТЕРАТУРА

- Андоновск Трајковска, Д.(2019): Критичка писменост, педагошки факултет, Битола.
- Локран, Ц (2016): Развивање на педагогијата за образование на наставници: разбирање на поучувањето и учењето за поучување, Арс Ламина, Скопје
- Лич, Ц & Мун, Б (2016): Моќта на педагогијата, Арсла Мина, Скопје.
- Улјанс, М. (2016): Училишна дидактика, Арс Ламина, Скопје.
- Abell, P., Samuels. J.M., & Cranna M. (1994), *Mergers, motivation and directors' remuneration*, London School of Economics and Political Science, London.
- Adižes, I. (2005), *Upravljanje promenama, moć uzajamnog poštovanja i poverenja u privatnom i porodičnom životu, poslu i društvu*; ASEE Books – Novi Sad.
- Brajša, P.(2000), *Umjeće razgovora*, C.A.S.H, Pula.
- Bratanić, M. (1990), *Mikropedagogija Interakcisko-komunikaciski aspect odgoja*, Školska knjiga, Zagreb.
- Bratanić, M. (2002), *Paradoks odgoj*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naknada.
- Brdar, I. (2006), *Psihologija slušanja*, Rijeka, Filosofski fakultet.
- Brownell, J. (1994), *Teaching Listening: Some Thoughts on Behavioral Approaches*. The Bulletin.
- Buford, J. A. Jr. (1993), *Be your own boss*. Journal of Extension, 31 (1).
- Bulman, J. H. (2017), *Children's reading of film and visual literacy in the primary curriculum*, Market Rasen, Lincolnshire, UK.
- Kostić, A., (1997) *Uticaoj ličnosti na tačnost opažanja primarnih emocija na osnovu izraza lica.*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Novi Sad.

- Kovach, K. A. (1987), What motivates employees? Workers and supervisors give different answers. Business Horizons.
- Nedimovic, T. (2012), *Psihologija komunikacije:male tajne za velike uspehe u komunikaciji*, Vršac, Visoka škola studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Pupin".
- Neill, S. (1994). *Neverbalna Komunikacija u razredu*, Zagreb, Educa.
- Peko, A. (2010), *Učimo aktivno slušati*, Zbornik radova sa 2 međunarodne znanstvene konferencije Obrazovanje za interkulturalizam,Osijek.
- Piz, A. (2004):Pitanja su odgovori, Beograd, MOST.
- Poyatos, F. (2001), Nonverbal communication across disciplines, John Benjamins Publishing.
- Puhalo, S. (2013), Kako opažamo druge etničke grupe i njihove članove, Sarajevo, Friedrich Ebert Stiftung.
- Radovanović, M. (1979), *Sociolingvistika*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Rot, N. (2004), *Znakovi i značenja – Verbalna i neverbalna komunikacija*, Beograd, IJATO.